

Viga Gyula

A néprajzkutató Dankó Imre tudományos öröksége

2012. január 22-én lett volna 90 éves Dankó Imre, a néprajz és a művelődéstörténet tudós kutatója, a magyar múzeumügy kiemelkedő személyisége.¹ Mivel sokféle módon kötődött Sárospatakhoz, Tokaj-Hegyaljához, a Bodroghözhöz és a Zempléni-hegyvidék térségéhez, az évforduló alkalmat adhat a róla szóló megemlékezésre. A hosszú és rendkívül gazdag életpálya vázlatos felidézése is jelzi Dankó Imre jelentőségét régióink tudományos megismerésében és közgyűjteményeinek fejlődésében. Egykor volt színes személyiségéhez nem méltó életútjának ez a szikár számbavétele, de azok számára, akik nem ismerték, soha nem tudjuk már teljes hűséggel felidézni alakját.

Dankó Imre, a Gömör megyei Hanvárról származó édesapa és Hajdúböszörményből a fővárosba került édesanya gyermekeként, Budapesten született. Kunszentmiklóson nevelkedett, ott érettségizett. Egyetemi tanulmányait Debrecenben kezdte magyar–angol–történelem szakon, azután Budapestre iratkozott át, ahol a Bolyai Kollégium, majd az abból kinövő Györfy Kollégium alapító tagja volt. Az egyetem befejezése után tanítani ment: Hajdúnánáson, Kecskeméten, Szentendrén és Túrkevéen volt gimnáziumi tanár. Az utóbbi helyen került először múzeumi státusba 1953-ban, miután 1951-ben az ő irányításával nyílt meg a Túrkevei Múzeum. 1954-től Sárospatakon a Rákóczi Múzeumot irányította, 1958–1964 között Gyulán az Erkel Ferenc Múzeum igazgatója volt, majd 1964. július 1-jén Pécssett a Baranya Megyei Múzeumi Szervezet vezetését vette át. 1969. július 1-jétől nyugdíjazásáig, 1983. január 1-jéig a Déri Múzeum és a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Igazgatóság irányítója volt Debrecenben.

Megszámlálni is alig lehet az általa gondozott, szerkesztett, megjelentetett kiadványokat és kiadvány sorozatokat, saját publikációiról nem is szólva. Szinte minden munkahelyén szerkesztett, gyakran maga indított könyvsorozatokat, illetve olyan periodikákat, amelyek a szaktudomány mellett az érdeklődő nagyközönséget is informálták (sárospataki, gyulai, bajai múzeumi füzetek, Pécssett a *Dunántúli Dolgozatok* és a *Múzeumi Körlevél*, Debrecenben a *Múzeumi Kurír*, stb.).² Az 1944–1996 közötti időszakból – nem a teljesség igényével készült – bibliográfiája közel 1600 tételt számlál.³ 1946-ban bölcsészdoktori címet, 1966-ban kandidátusi fokozatot szerzett, 1987-ben pedig a tudomány doktora lett. Tevékenysége messze túlmutat a néprajz határán, de ő maga is lényegesen kitágította a hagyományos értelemben vett néprajz kereteit: az irodalomtörténet, a művészettörténet, a művelődéstörténet megszámlálhatatlan kérdésével foglalkozott. A Debreceni Egyetem oktatójaként három évtizedig nevelte a néprajzosok és a muzeológusok nemzedékeit. A Néprajzi Tanszéken 1986-ban címzetes docenssé, 1992-ben címzetes egyetemi tanárrá nevezték ki. A tudományos ismeretterjesztésben éppen úgy fontos szerepet vállalt, mint a múzeumok társadalmi támoga-

tóinak megszervezésében. Jószerével mindenre nyitott, a szó valódi értelmében vett értelmiségi volt.

Dankó Imre emberi és kutatói habitusából és széles körű tájékozódásából fakadt, hogy rendkívül gyorsan felismerte a különböző tradíciókban gyökerező, eltérő kulturális környezetek mibenlétét, s az abban felmerülő kutatási feladatokat, lehetőségeket. Kutatásaiban gyakran a tájtörténet felől közelített a jelenségek, a résztémák felé, mindez szinte korlátlan lehetőségeket biztosított számára a témaválasztásban, s megadta a témához való vissza-visszatérés lehetőségét is. Szemléletmódjában és munkamódszerében szerencsésen egyesült a terepmunka – leginkább megfigyelés – a történeti források és az irodalom feltárásával. Gyakran olyan témákkal foglalkozott, ami jószerével ismeretlen volt a kutatók számára, máskor meg olyan személyiségekre emlékezett, akiket rajta kívül talán már senki nem ismert. Munkáiban ezek az apró, tűnő elemek megtalálták a helyüket a nagyobb összefüggésekben, s nem ritkán távlatos művelődéstörténeti kapcsolatok kifejezőinek mutatkoznak. Jószerével tudománytörténetiek mára már a Dankó Imre személyiségét körülvevő „históriák”, részleteikben immár folklorizálódott „valóságos történetek” is. (Feledhetetlen számomra az 1999-ben Sárospatakon rendezett bodrogi konferencia estéje, amikor a vacsoránál, az asztalnál egymással szemben ülve Balassa Iván és Dankó Imre idézték meg várbeli emlékeiket, némiképp színezve is a történeteket, felismervén az érdeklődő fiatalok kitüntetett figyelmét.⁴)

Dankó Imre 1983. január 1-jén nyugdíjba vonult, s az azt követő negyed századot már valóban csak a tudománynak szentelhette. Továbbra is tanított az egyetemen, s élete végéig szinte egyszemélyes „intézményként” tevékenykedett. A rengeteg publikáció mellett is kiterjedt szerkesztői munkát végzett: például kilenc évfolyamát jelentette meg a *Rálátás* (Zsákai Helytörténeti – Honismereti, Kulturális Tájékoztató) című kiadványnak. Ennek anyagát interneten maga gyűjtötte be a szerzőktől, s maga végezte el a szöveg tördelését és nyomdai előkészítését is. A címe alapján lokálisnak gondolt lapban a Kárpát-medence történelmének és néprajzáinak távlatos témái is megjelentek, a füzetek végén szereplő „hírek” pedig jól tükrözték Dankó Imre rendkívüli tájékozottságát, kiterjedt kapcsolatrendszerét. Továbbra is sok konferencián szerepelt, szervezett, kéziratokat lektorált, opponensként, illetve bizottsági tagként egész fiatal tudós nemzedéket segített a tudományos fokozat megszerzésében. Múzeum utcai lakásuk – hála hat évtizeden át hűséges társának, feleségének is – mindig nyitva állt a Dankó Imréhez kopogtatók előtt.

A sok-sok munka szerencsére nem maradt visszajelzés nélkül, a tanítványok, tisztelők, barátok megbecsülésén túl sem. Hatvanadik születésnapján a pályatársak vaskos ünnepi kötettel tisztelegtek teljesítménye előtt.⁵ A múzeumi szakma elismerései mellett – amit pl. a Móra Ferenc-díj (1976) és a Pulszky Ferenc-díj (2006) tükröz –, számos kitüntetés birtokosa volt idehaza és a határokon kívül is. Debrecen és a tiszántúli reformátusság művelődéstörténetének kutatásában elért eredményeit és a Doktorok Kollégiumában végzett tevékenységét a Debreceni Református Hittudományi Akadémia díszdoktori cím adományozásával ismerte el. A honismereti mozgalom 1996-ban a *Notitia Hungariae* (Bél Mátyás) díjjal fejezte ki megbecsülését Dankó Imre hűséges szolgálatáért.

Dankó Imre tudományos munkásságát és rendkívül szerteágazó tudományos és ismeretterjesztő publikációs tevékenységét roppant nehéz áttekinteni, egy kisebb művelődéstörténeti lexikonra emlékeztet a 75. születésnapjára megjelent bibliográfia tárgymutatója is. Eredményeit azért is nehéz tematizálni, mert azok át- meg átfedik egymást, összeérnek

1 tudomány és társadalom

tartalmukban, szerkezetük egészében szervesül az életműben. Szerencsére, említett önéletrajzában nagyon sok támpontot ad azzal, hogy saját maga fogalmazta meg tevékenységének fő irányait, csomópontjait. Előre bocsátva, hogy eredményei szétfeszítik az általa körülhatárolt tematikát, az általa legfontosabbnak ítélt témák mentén próbálom röviden számba venni az életművét. (Terjedelmi okokból csak az önálló kötetekre, és néhány kiemelkedő fontosságú tanulmányra utalok bibliográfiai pontossággal.)

Első helyen a *Hajdúság etnikai kutatásában* elért eredményeit említette számadásában, amely hat évtizeden át, többfelé ágazó tematikában végzett kutatómunkát takar. Egyaránt foglalkozott az „öreg hajdúvárosok” (hat szabadalmas település), az 1876–1950 között egységet alkotó Hajdú megye történeti-néprajzi, nyelvészeti és művelődéstörténeti kérdéseivel, magával a hajdú problematikával, s a hajdú telepek históriájával Szerencstől Sarkadig és a Délvidékig. Tanulmányok, közlemények sorát publikálta, történeti források kiadásában működött közre, *A hajdúk a magyar történelemben* címmel tematikus köteteket szerkesztett (Módy Györggyel), a Sajó és Hernád menti hajdú településekről,⁶ Nyírbátor hajdúvárosáról,⁷ a Körösköz-bihari hajdúságról⁸ pedig önálló kiadványt jelentetett meg.

Az utóbbi már átvezet a másik nagy problémakörhöz, a *népi építészet és a népi lakáskultúra* vizsgálatában elért eredményeihez. Ez a témakör koncentráltabban jelenik meg Dankó Imre munkáiban, ami részben abból fakad, hogy elsősorban az alföldi mezővárosok változó építőgyakorlata foglalkoztatta, részben pedig abból, hogy 1966-ban ebben a témakörben írta meg kandidátusi értekezését (*Életmódbeli változások a délbihari síkság parasztságának felszabadulás utáni életében – Különös tekintettel a településre, építkezésre és lakásbelsőre*). Egyes településmonográfiák építészeti fejezetei mellett, kitérített néhány írásában az építkezés kapcsán a változó táj és az emberi hajlék kapcsolatára, az építő kultúra nyelvészeti jelenségeire, sajátos anyaghasználati módokra, különleges gazdasági épületekre, akár a bolgár népi építészet irodalmára is.

Ebből a tematikai körből megint csak szervesen következik egy másik nagy egység, amit Dankó *életmód-változásvizsgálati kutatásokként* említ, amiben vizsgálataival élen járt, s ami érdeklődésének és munkamódszerének egyik jellemzőjére világít rá. Arra, hogy változásokban, folyamatokban gondolkodott, forrásai jellemzően történetiek voltak, s nem a jelenségekre figyelt. Erről maga így fogalmazott: „Kutatásaim során igyekeztem a történelmi-társadalmi szempontokat érvényesíteni, és a komparatív módszert alkalmazni. Minden tárgykörömben szem előtt tartottam az interdiszciplináris körülményeket, illetve az interetnikus kapcsolatokat, az akkultúrációs folyamatokat, a migrációk hatását.”⁹ Több tanulmányt is szentelt a (néprajzi) változásvizsgálat problematikájának. Fentebb említett, ide is illeszkedő kandidátusi értekezése sajnálatos módon nem jelent meg könyv alakban. (Általában is jellemzőnek tűnhet Dankó Imre életművére, hogy – a publikációk hatalmas mennyiségéhez viszonyítva – kevés könyvet írt, jellemzően azok is inkább tanulmánykötetek voltak.¹⁰) Az általa legeredményesebben kutatott témakörök közé sorolja még a népi kerámia, a fazekasság problematikáját, s annak kapcsán a népi iparművészet és a folklorizmus egyes kérdéseinek vizsgálatát is.¹¹

Munkássága legeredményesebb témái között utolsóként említette az *árucseré, a piacok-vásárok* kutatását. Megítélésem szerint Dankó Imre nevével legtöbben ezt a témakört kapcsolják össze, ebben érte el a legtöbb eredményt, és ebben érvényesült leginkább rendszeralkotó tevékenysége is, amellet, hogy az életműnek talán ez a legerőteljesebb

része, fél évszázad alatt a kérdéskör megszámlálhatatlan összefüggésével és részletével foglalkozott.¹² Az árucseré – javak cseréje problematika elvi tisztázása mellett, maradandóan rendezte az árucseré típusainak és formáinak kérdését, a vásárok funkciójának összetett voltát.¹³ Tanulmányok egész sorozatát publikálta a jelentős magyar vásárhelyekről, a vásárhirdetésektől kezdve a mértékekig, a vásárok tisztségviselőitől kezdve a zöldvásároktól, a vásárok nemzetiségi vonatkozásaitól a hetipiacok szerepéig valószínűleg sok részletét kutatta eredményesen ennek az összetett problematikának. Amellett, hogy mindenkinél jobban ismerte a vásárok és piacok történiáját, azok szereplőinek történetét, színes egyénisége is a sokadalmak rajzában teljesedett ki leginkább. A kofa, a lacipecsenye, a bosnyák, a vásári közvetítők, a vásári viselkedésformák, s számos más kérdés tárgyalásában valódi szépírói erényeket mutatott fel, túl azon, hogy írásainak stílusa amúgy is gördülékeny, olvasmányos és élvezetes, függetlenül attól, hogy rövid hírlapi cikkről vagy terjedelmes tanulmányról van szó.

Külön meg kell emlékezni természetesen a Dél-Zemplénnel és Sárospatakkal kapcsolatos kutatásairól is.¹⁴ Fiatal múzeumi emberként dolgozott Patakon, s bizonyos, hogy a Bodrog parti kisváros történelmi levegője és a jelzett időszakban változó, de továbbra is szellemi központ szerepköre alapvetően befolyásolta látásmódját és további érdeklődését is. Patak történiája és a történelmi borvidék tájtörténete éppen úgy sokféle feladatot kínált számára, mint a helyi kézműves hagyományok, a falusias Kispatak, s természetesen a Bodrogköz változó hagyománya. A településtörténet, a halászat, illetve a vízhasznosítás témakörében végzett kutatásai többségükben csak később értek tanulmányokká, ami azt is igazolja, hogy lényegében élete végéig nem szakadt el Pataktól és a térségtől.¹⁵ A sárospataki piacról 1957-ben megjelent írásától majd fél századot átível munkásságában a térség gazdasági kapcsolatainak és vásárainak kutatása, ahogyan négy évtizedig gyarapodott és frissült például a Bodrogköz halászatának feltárása is. Ezek nem egyszerűen a tudományos gondolkodás organikus folyamatai, hanem emberi, lelki, hitbéli „hidak” is Patak és Debrecen között.¹⁶ S természetesen történelmi kapcsolatok is hordozzák őket, amelyek – például az északkeleti Felföld és a Tiszántúl népcsoportjainak kapcsolatait közvetítő útjai – Dankó Imre látásmódjának meghatározó részei, gondolkodásának meghajtói voltak. Említést érdemelnek a *Hernád mentével*, az *Abaúji Hegyközzel* és a *Zempléni-hegyvidékkel* kapcsolatos kutatásai is, amelyek organikus életművének fontos részei.

Az előbbiek csupán néhány tartópillérét jelentik Dankó Imre munkásságának. Külön méltatást igényelnének például a különféle etnikumokkal, etnikai csoportokkal, a különböző tájak és egyes településeik történetével és néprajzával,¹⁷ a különféle művészeti ágakkal, jeles személyiségek életrajzával, az iskolák, ill. az oktatás történiájával, a nyomdászat és a könyvészet kérdéseivel,¹⁸ a muzeológia elvi kérdéseivel, egyes szakterületeivel és még számos mással foglalkozó munkái. Több száz kötet őrzi szerkesztői tapasztalatát. Több száz recenzió emlékeztet arra a figyelemre, amivel a kor- és pályatársak tevékenységét követte. Az életmű gazdagságából és összetettségéből eredően, mindenféle méltatás és számbavétel csak szegényíti Dankó Imre valódi teljesítményét. Megérdemli, hogy emléket Patak és Zemplén megőrizze.

Jegyzetek

¹ 2008. december 15-én, életének 87. évében hunyt el Debrecenben, 2009. január 5-én kísértük utolsó útjára a Köztemetőben. A Zempléni Múzsában Csorba Csaba búcsúztatta: Búcsú Dankó Imrétől = IX. évf. 1. szám, 2009. tavasz, 82–84. o.

² Lásd Ortutay Gyula előszavát az *Opuscula Ethnographica* kötetben. Debrecen, 1977.

³ Dankó Imre munkásságának repertórium (1944–1996). Összeállította: Nagy Jenő. Debrecen, 1997. Az azt követő időszakról a Déri Múzeum Évkönyve köteteiből tájékozódtam, amelyek a munkatársak szakirodalmi tevékenysége sorában Dankó Imre évenkénti publikációit is közlik.

⁴ A térség tudományosságának és múzeumügyének másik kiválósága, Balassa Iván (1917–2002) 1956–1961 között volt a Rákóczi Múzeum igazgatója.

⁵ Balassa Iván – Módy György – Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére*. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, 39. Debrecen, 1982.

⁶ A Sajó-Hernádmelléki hajdútelepek. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 1. Sárospatak 1995. (Új kiadása: Sátoraljaújhely 1991.) Vö. még: A szerencsi Bocskai-hagyományok nyomában. A Bocskai Gimnázium kiadása. Szerencs, 2005.

⁷ Nyírbátor hajdúváros. A Báthori István Múzeum Füzetei 7. Nyírbátor, 1957.

⁸ A Körösköz-bihari hajdúság. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 8–9. Gyula, 1959.

⁹ *Önéletrajz*. Dankó Imre munkásságának repertórium (1944–1996). Debrecen, 1997. 12. o.

¹⁰ *Opuscula ethnographica*. Válogatott tanulmányok. Debrecen, 1977., *Fragmenta Historica Ethnographica*. Válogatott tanulmányok. A Hajdú-Bihari Múzeumok Közleményei 55. Debrecen, 2002.

¹¹ A gyulai fazekasság. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 48–49. Gyula, 1963., A magyarhertelendi női fazekasság. Dunántúli Dolgozatok 5. Pécs, 1968.

¹² A gyulai vásárok. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 44–46. Gyula, 1963.

¹³ Vándorlás és árucser (vázlat és irodalmi tájékozódás a kárpát-medencei árucser és migráció kapcsolatának kérdéseire). *Seperatum*. Debrecen, 1979., Tiszántúli vásárok-piacok. In: Szöllősi Gyula (szerk.): *Vásártörténet – Hídi vásár*. Debrecen, 1976. 15–95. o., A magyar vásárok néprajza. In: Domonkos Ottó (főszerk.): *Magyar néprajz III*. Kézművesség. Budapest, 1991. 637–702. o., Régi vásáraink világa. *Folklór és Etnográfia* 71. Debrecen, 1992.

¹⁴ Részletezően Dankó Imre 85. születésnapja alkalmából: Viga Gyula: Dankó Imre, a Bodroghöz és a Zempléni-hegység kutatója. In: Frisnyák Sándor – Gál András (szerk.): Szerencs, Dél-Zemplén központja. Szerencs, 2007. 35–41. o. Lásd még: Viga Gyula: Dankó Imre (1922–2008) = *Honismeret* 2009. 1. szám, 85–88. o.

¹⁵ Az említés szintjén Dankó Imre néhány munkája: Vámosújfalu települése. = A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (a továbbiakban HOMÉvk.) III. Miskolc, 1963. 87–93. o., A bodroghözi Hosszúrét települése = HOMÉvk. IV. Miskolc, 1964. 143–163. o., Adattár a Bodroghöz és közvetlen környéke régi vízrajzához = HOMÉvk. IX. Miskolc, 1970. 375–409. o., Bodroghözi halászsótár = HOMÉvk. XI. Miskolc, 1972. 449–505. o., Luka – Bodroghalom = Széphalom 10. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve. Sátoraljaújhely, 1999. 401–430. o., A Bodroghöz gazdálkodásának kérdései. In: Bali János – Jávorka Kata (szerk.): *Merítés*. Budapest, 2001. 89–109. o.

¹⁶ Csak néhány Dankó Imre tanulmányt említek: A hegyaljai mezővárosok piaci szerepköre a XVIII–XIX. században. In: Frisnyák Sándor – Gál András (szerk.): Szerencs és környéke. Szerencs – Nyíregyháza, 2002. 163–177. o., Füzérradvány településéről. In: Frisnyák Sándor – Gál András (szerk.): Szerencs és a Zempléni-hegység. Szerencs – Nyíregyháza, 2003. 241–257. o., A sárospataki Alsóhatár. In: Tamás Edit (szerk.): A 800 éves város, Patak. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei, 47. Sárospatak, 2004. 89–103. o.

¹⁷ Ismerjük meg szülőföldünket! A Sárospataki Járás története. Miskolc, 1955., Széphalom. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 3. Sárospatak, 1956., Túrkeve története 1945-ig. H. n. É. n. (Budapest, 1956), Túrkeve kutatása. Túrkeve, 1957., Baja irodalma. A Bajai Türr István Múzeum Kiadványai 2. Baja, 1957., Kötegyán. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 11. Gyula, 1960., A gyulai vár. Gyula, 1963., Képek Mohács történetéből (Bándi Gáborral). Janus Pannonius Múzeum Füzetei 8. Pécs, 1966., Pécs képekben. Pécs, 1967., Csenger története (Fábián Lászlóval). A Szatmári Múzeum Közleményei 4. Mátészalka, 1978., Nánási művelődéstörténeti emlékek. Hajdúnánás, 1989., Az András templomtól a Nagytemplomig. Nagytemplomi Gyülekezeti Élet Füzetei 2. Debrecen, 1994., Magyarhomorog. Debrecen, 2001., Zsáka. Száz Magyar Falu Könyvesháza. Budapest, 2002.

¹⁸ Írások, nyomdászok, nyomdák. Alföldi Nyomda Rt. Méliusz Műhelye. Debrecen, 2002.